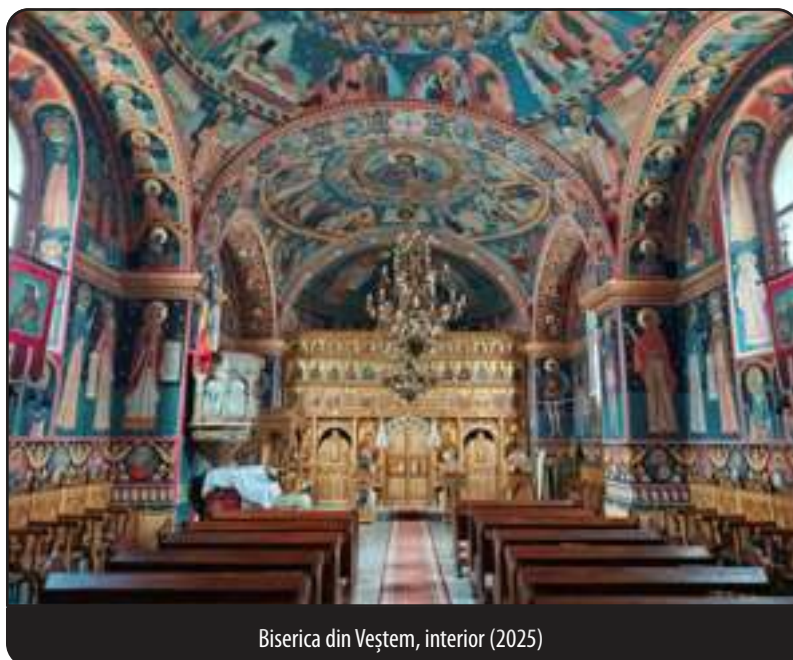

Biserica din Veștem, interior (2025)

Col. (rtg.) dr. Alexandru BUCUR^[1]

BISERICA DIN VEȘTEM (JUD. SIBIU). EVOLUȚIA SA ÎN MĂRTURII DOCUMENTARE

Viața religioasă a satului Veștem se pierde în negura vremurilor. De la începuturi, veștemenii au fost ortodocși. Apoi, sub presiunea vremurilor, au fost obligați să treacă la confesiunea greco-catolică (1766-1948). Din anul 1949 au revenit (fortuit) la ortodoxism. Despre istoria religioasă a localității, cu urcușurile și coborârile inerente, ne stau mărturie documentele vremurilor apuse sau actuale. Acestea ne oferă date și fapte care ne determină să tragem concluzii pertinente despre modul în care s-a desfășurat activitatea religioasă a înaintașilor și să tratăm – în mod nepărtinitor – o perioadă destul de lungă de convulsii și frământări diverse.

Lăcașul de cult. Ruinele unei biserici, probabil distrusă la una dintre incursiunile turcești din secolul al XV-lea, au fost descoperite la începutul secolului al XX-lea, cu ocazia construirii unei noi case, de către locuitorul Dumitru Ciorogar, la actualul număr 318. Un alt edificiu de cult este menționat de episcopul Inocențiu Micu-Klein, în urma conscripției din anul 1733, dar fără a se da detalii despre acesta. Cel mai probabil, este vorba despre cel existent înaintea celui construit în secolul al XIX-lea. Lăcașul de cult este apoi descris, succint, de episcopul Atanasie Rednic, în urma vizitei canonice din 26 februarie 1769, acesta fiind „o biserică mică și slabă de piatră”^[2].

Aceiași construcție era utilizată, parțial (cu turn nou), în 1833,

la o vizită a protopopului Maniu, care specifică faptul că biserica de zid cu hramul „Cuvioasa Paraschiva”, „foarte de mult zidită” era „slabă, crepată și foarte întunecată” și i-a îndemnat pe credincioși (1.140 suflete) „să facă din nou” biserica^[3].

Actualul edificiu a fost construit în două etape, ambele în perioada grănicerească. Prima etapă a constat în construirea turnului bisericii, terminată în anul 1826, despre care Ioan Coman – primul croncar cunoscut al localității – a notat, succint: „1826. S-au zidit turnul bisiarecii”. Apoi, doar în anul 1842 s-a reușit adosarea unei noi nave, fără însă a fi definitivat lucrările la această construcție. Drept mărturie ne stă constatarea protopopului greco-catolic al Sibiului, Maniu, care în urma unei vizite canonice din 2 decembrie 1844, constata următoarele: „Biserica cea din nou făcută încă nu-i de tot gata, numai pereții, ferestrele și coperișul, alta nemica. [...] bănuiesc cei cu pricepere toți, căci nu s-a făcut în mijlocul satului, unde-i școala. Altmintrelea faină făcută; nește neacurații s-au băgat în samă spre îndreptare. Cauza că biserica nu fu reclădită în mijlocul satului era însă turnu vechiu care, fiind foarte solid, din motivul crutării cheltuielilor, rămase neatins, iar corpul bisericii nu putea fi separat de el”^[4].

Pentru a mări capacitatea bisericii, veștemenii care au emigrat în America – la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea – au avut ideea de a colecta sume de bani pentru a se edifica un cor^[5], destinat, în special, tinerilor. În prima etapă a fost adunată suma de 800 coroane și trimisă la Veștem prin Alexandru Bucur, unul dintre donatori. Suma a fost depusă la *Însoțirea de credit* din localitate, în data de 25 octombrie 1905, fiind specificat expres pe „libelul de depunere” că aceasta se poate utiliza exclusiv în scopul menționat mai sus. Pentru a legitima construcția respectivă, a fost informat și protopopul greco-catolic al Sibiului, Nicolae Togan. Acesta a specificat faptul că dorința locuitorilor să fie prezentată în „ședința curatorului” apoi, dacă se acceptă, să fie solicitat un specialist care să întocmească planul și să stabilească costurile construcției iar acestea să fie trimise la autoritatea supremă bisericească (Venerabilul Consistoriu) pentru aprobare. Se realizează primele cerințe, costul corului fiind stabilit la 994 coroane și 14 fileri. Cei care s-au ocupat de respectiva problemă au fost: Alexandru Bucur, Nicolae Veștemean și Ioan Ant. Mărginean, aceștia înaintând „onoratului curator bisericesc în locu” o cerere la care au atașat planul și „preliminariul” corului, cu rugămintea de a binevoi a decide, luându-și totodată angajamentul de a întregi suma pentru a se realiza cuantumul necesar definitivării respectivei lucrări^[6].

În anul 1908 s-a construit, în interiorul bisericii, corul (podul) acesteia (foto). Bani necesari pentru realizarea lucrării „au fost colectați în America de către Alex. Bucur și soții”, constând în 1.658 de coroane^[7]. O listă a donatorilor, tipărită după eveniment (1912), specifică (foto): „Lista Membrilor donatori pentru facerea unui pod în biserica comunei Veștem, care s’a colectat în America prin George Irimie Milea, Iorgo Nicolae Milea și Alexandru Dumitru Bucur, la anii 1905-1906, dela mai jos subsemnații: George Irimie Milea; Iorgu N. Milea; Alexandru D. Bucur; Nicolae N. Milea; Nicolae P. Hurubean; Ilie N. Hășeganu; Ioan Milea Oașiu; George G. Popa; Nicolae G. Popa; Ioan G. Popa; Simion I. Muntean; George G. Velțian; Ioan G.G. Velțian; Ioan G. Baci; Ioan M. Morariu; Vasile V. Mărginean; Nicolae N.S. Muntean; Gavrilă G. Stoia; George G. Stoia; Andrei I. Veștemian; Petru G. Velțian; Dumitru I. Hurubean; George I. Hurubean; David G. Baci; Ioan N. Popa; Irimie G. Ogorean; Irimie I. Mărginean; Lazar G. Velțan; George N. Velțan; Nicolae N. Baci; George N. Baci; Toader Ir. Dărăbanțiu; Irimie I. Dărăbanțiu; George I. Ir. Dărăbanțiu; Toader I. Cotoră; Ioan I. Cotoră; Stefan P. Sbârcea; Dumitru P. Sbârcea; George I. Morariu; George G. Morariu; George G.G. Coman; Petru I. Diac; Stefan M. Diac; George T. Bosdoc; Stefan N. Hășegan; Ioan Ir. Hășegan; Nicolae C. Velțan; Dumitru I. Popa; Ioan G. Mărginean; Irimie G. Hurubean; Nicolae I. Mustață; George I. Mustață; George G. Oana; George G. Suci; Ilie G. Bosdoc; Dumitru Silea; Stefan G. Milea; George I.C. Milea; Nicolae G.C. Căraș; George Ilie Balteș; Ilie Stoica; Nicolae Gavrilă; Vasile S. Bosdoc 25 cor.; Gligor Bărtuș 20 cor.; George I. Cloța 15 cor.; Nicolae G. Tatu 10 cor.; Ioan G.M. Cotoră 10 cor. Podul s’a făcut la anul 1908, iar tabloul acesta la anul 1912. În veci amintirea lor!”^[8]

Pictura. După definitivarea construirii bisericii, următoarea lucrare a fost zugrăvirea interiorului acesteia – mai precis a iconostasului – în anul 1852^[9]. Nu cunoaștem numele pictorului/pictorilor. Avem date despre refacerea picturii: una, în anul 1940; a doua, în anul 1980. De importanță majoră a fost pictarea interioară, totală, a bisericii, lucrare impozantă și... costisitoare. Acțiunea a fost începută în anul 2003 și a fost terminată în anul 2009^[10].

Clopotele. Până în anul 1916 biserica a avut trei clopote din alamă. Dar, datorită nevoilor imperiului Austro-Ungar pentru desfășurarea Primului Război Mondial, două dintre acestea au fost rechiziționate (cel mare și cel mic), rămânând în folosință doar cel mijlociu (utilizat și astăzi), turnat în anul 1896. Nu deținem date suplimentare despre cele două clopote „recui-rate” și, mai mult ca sigur, transformate în elemente de

muniție. Ordinul de rechiziție a fost dat de ministrul cultelor și instrucțiunii publice, iar responsabili cu stabilirea clopotelor ce urmau a fi predate autorităților fiind cei de la Mitropolia de la Blaj, demontarea și predarea acestora fiind realizată în data de 21 august 1916, ambele clopote având greutatea de 122 kg (cel mare, 109 kg; cel mic, 13 kg). Primitorul acestora a fost Sanini Jossef. Pe documentul de predare s-a specificat: „Demontarea clopotelor s-a efectuat fără nicio daună sau întâmplare nedorită”^[11].

Altă realizare importantă a reprezentat-o achiziționarea a două clopote – cât și a suportului (scaunului de fier) pentru clopote – toată achiziția fiind în valoare de 29.920 lei. Această sumă a fost colectată de veștemenii aflați în Statele Unite ale Americii. Primul clopot are greutatea de 272,5 kg, cel de-al doilea de 144 kg iar suportul pentru clopote, 455 kg. Pe o placă metalică, așezată inițial pe frontonul corului, actualmente pe scara ce urcă în turnul bisericii, sunt nominalizați cei care au donat sume de bani pentru cumpărarea clopotelor. Reproducem textul respectivei plăci: „DONATORII CLOPOTELOR: J. Morariu; C. Velțan; J. Hurubean; N. Nicula; J. Mustață; N. Velțan; J. Muntean; N. Velțan; JI. Baci; C. Bunea; J. Velțan; C. Velțan; C. Sbârcea; N. Hașegan; J. Trif; B. Velțan; C. Velțan; C. Bosdoc; JI. Milea; Jr. Hașegan; C. Morariu; St. Sbârcea; A. Hașegan; A. Mărginean; JI. Simion; G. Stoia; Alex. Bucur; Eva Hașegan. 1921.”^[12]

Inscripțiile de pe cele trei clopote: pe cel mare, decorat cu cruce întoarsă: „DONATE DE CREDINCIOȘII DIN VEȘTEM, EMIGRAȚI ÎN AMERICA. TURNATE ÎN A.[NUL] D-LUI 1921 SUB DOMNIA M.S. REGELUI FERDINAND I, MITROPOLIT V. SUCIU, PAROH J. SPĂTARIU. SCHIEB. TURNĂTORIE SIBIU”; pe cel mijlociu: „NIHIL SINE

DEO. 1921. SCHIEB SIBIU”; pe cel mic, decorat cu frunze, cărcei de viță-de-vie și struguri (în momentul actual, fisurat): „FĂCUT DE SCHLING DIN SIBIU. 1896. V.E. C.G.”.

Pisanie. Biserica nu a avut nici o pisanie. Singura care există a fost realizată după pictarea ei, în totalitate și este următoarea: «Cu vrerea tatălui, cu ajutorul fiului și prin darul sfântului duh, treimea cea de o ființă și nedespărțită. S-a zidit biserica aceasta cu hramul Sf. Paraschiva, în anul 1842 prin jertfelnicia parohienilor din Veștem. Între anii 2003-2008, sub păstoria P.C. părinte Vasile Neghină și a P.C. părinte Valentin Delcă, protopop fiind P. C. preot Savu Popa, Biserica a fost împodobită cu Pictură în stil bizantin, în tehnica „AL SECCO”, de către pictorul bisericesc Marian Verza din Sibiu.

Apreciind râvna, dragostea și jertfa credincioșilor ortodocși, I. P. S. sa dr. Laurențiu Streza, arhiepiscopul Sibiului și mitropolitul Ardealului, a sfințit acest locaș de închinare în anul domnului 2009 luna oct. ziua 14 ca mulțumire și preamărire adusă lui Dumnezeu cel în Treime închinat, tatăl, fiul și duhul sfânt. Amin!»^[13].

Preoți. Prima menționare a preoților din localitate (7), care

păstureau 215 familii, s-a realizat în anul 1733, în Conscripția episcopului Ioan Inocențiu Micu-Klein: Ilie (Ilye), Dumitru, Stan (Sztán), Simion (Szimion), Neagoe (Nyágoe), Ionașcu (Jonásk) și un alt Stan (Sztán), toți „uniți” Adevărul este că nu era nici unul greco-catolic! Stau mărturie documentele vremii care ne arată că, în perioada tulburărilor religioase (1744-1745), declanșate de Visarion Sarai, veștemenii „au amenințat, că vor părăsi țara și vor trece în România, dacă li se vor da preoți uniți!”^[14].

În anul 1762, localitatea a fost destinată să facă parte din granița militară a Imperiului Habsburgic. În 1763 și 1764, pentru a se stabili efectivele care urmau să participe la paza graniței, s-a realizat o amplă conscripție. Din conținutul acesteia a rezultat că Veștemul avea 10 preoți la 208 capi de familie, aceștia fiind: Achim, Boilă Ioan, Constantin, Dumitru, Ilie, Ilie, Ionașcu, Mihai, Neagoe și Simion Toma. La definitivarea grănicerizării satului, în conscripția din anul 1766, au fost menționați trei preoți, toți „uniți”: Ionașcu (Jonásk), Dumitru și Mihai (Mihály). La vizita canonică a episcopului greco-catolic Atanasie Rednic, din data de 26 februarie 1769, în localitate sunt menționați

Biserica din Veștem, interior (1943)

un număr de trei preoți (din păcate, nu li se specifică numele). Aceștia erau preoți onești („honestissimi presbyteri”), toți sfințiți în Muntenia, prin urmare ortodocși trecuți la confesiunea greco-catolică^[15].

Despre instalarea unui nou preot, greco-catolic, ne informează Ioan Coman: „Înainte răpăosării preotului Ion Lup, s-au poftit de sătiani în anu 1811, ca fciorul acestuiași, anume Cozma^[16], ca preot să să hirotoniască, precum au și urmat.

Iară după răpăosaria bătrînului paroh, unii dintră sătiani au poftit un popă străin și învățat, care alor poftă s-au împlinit, că tocma un frate a Mării Sale Domnului Canonic de Blaș, anume David^[17] au venit și și-au loat sieși muiare pe o fată alui Simion Antinie, și apoi s-au hirotonit.

Însă trăind în neunire cu preotul de loc, Cozma, s-au cerut de aci, și s-au dus la un sat Sînd, în varmeghia Turzii, în anu 1829, cu muiare și copii cu tot”^[18].

Cărți bisericești. În urma vizitei canonice a episcopului Atanasie Rednic, au fost specificate următoarele cărți românești: un *Minei*; un *Triod*; o *Evanghelie*; un *Apostol*; *Octoih*, două exemplare; un *Penticostar*; o *Cazanie*; un *Ceaslov Mare*; o *Psaltire*; un *Liturghier*. Numărul cărților rituale s-a majorat prin donația lui Antoniu Veștemean, constând în un *Euhologhion* o *Evanghelie* și un *Strajnic*, toate legate în piele, scrise cu litere chirilice, tipărite la Blaj^[19].

Biserica din Veștem a avut cărți religioase de mare valoare. În prezent un număr de 16 dintre acestea

se găsesc în colecția de carte veche a Mitropoliei din Sibiu. Enumerăm titlurile: *Evanghelie* (2): București, 1682 și Blaj, 1817; *Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 (1); *Triod*, Râmnic, 1731 (1); *Liturghie*, Râmnic, 1733 (1); *Antologhion*, Râmnic, 1737 (2); *Octoih* (2): Râmnic, 1750 și Buda, 1811; *Penticostar* (2): București, 1743 și Blaj, 1768; , *Molitvetnic*, Râmnic, 1747 (1); *Liturghii*, Blaj, 1756 (1); *Apostol*, Blaj, 1814 (1); *Euhologhion*, Blaj, 1815 (1); *Strastnic*, Blaj, 1817 (1). Pe filele unora dintre ele se găsesc însemnări deosebit de valoroase pentru viața bisericească din acele vremuri cât și referitoare la donatori sau evenimente importante din istoria Veștemului^[20].

THE CHURCH IN VEȘTEM (SIBIU COUNTY). ITS EVOLUTION IN DOCUMENTARY TESTIMONY

Abstract: The religious evolution of the Veștem locality is quite briefly known. The village population was, since the attestation, Orthodox. Then, in 1763, it was forced to switch to the Greek Catholic confession, through borderization. It returned to Orthodoxy in 1949, fortuitously. Documents from the archives, but also from other documentary sources, provide us with important data about the place of worship, parishioners and priests. Therefore, a turbulent, important, interesting and instructive history.

Keywords: Veștem, church, priest, confession, orthodox, greek-catholic.

[1] Asociația „Cultul Eroilor”, filiala Sibiu. Toate fotografiile sunt din arhiva autorului.

[2] Arhivele Naționale, Serviciul Județean Sibiu (în continuare, SJANSB), Fond Brukenthal, L 1-5, nr. 349, *Registrum Universorum in Tra'nna, Sacerdotum, et Incolarum Valachicorum, ad Mandatum excelsa' Commissionis, a Sacramata Majestate Deputata, et in fini lunij, Anni modo labentis, in negotio Clerij Unito-Valachici, Cibinij, celebrata confectum et emanatum: quod exhibet, quot in quoqvo Oppido, Pago, Locis denique Majoribus, ac Minoribus, degant, ac Spiritualia admnistrent Sacerdotes: additis eorum Nominibus, Unione, Disunione, habilitare, inhabilitare ad administranda Populo Sacramenta: nec non Incolarum, in qvibusvis Locis, numerica multitudine, ac paucitate. Quod cedat at Majorem ter Optimi, ter Maximi, DEI Gloriam, Pralibata, Excelsa Commissionis integram contentationem, ac Satisfactionem; Cleri vero Unito-Valachici, desideratum solatium, et pridem exoptatum increment. Szamos-Ujvarini. Anno Domini 1733, mss., f. 31v; N. Togan, *Românii din Transilvania la 1733. Conscriptiia Episcopului Ioan In. Klein de Sadu, publicată după manuscrisul aflător în Museul Brukenthal din Sibiu* (în continuare, *Conscriptiie 1733*), Sibiu, 1898, p. 13; Z. Păclișanu, *Vechi vizitații cano-nice în Ardealul veacului al XVIII-lea*, în „Cultura creștină”, anul XVI, nr. 2, 1936, p. 99; Arhiva Primăriei Șelimbăr (în continuare, APȘ), *Monografia satului Veștem*, Veștem, 7 martie 1969, p. 3; N. Togan, *Istoria protopopiatului greco-catolic al Sibiului*, Cluj-Napoca, 2010, p. 96; Al. Bucur, *Slujitori ai altarului în/din Veștem (jud. Sibiu), în perioada 1682-2022*, în „Misiunea”, anul IX, nr. 1 (9), 2022, p. 109.*

[3] I. Coman, *Hronica Ardialului*, Ediție îngrijită de Alexandru Bucur, Brăila, 2013, p. 73; Al. Bucur, *Biserica din Veștem*, în „Rezervistul sibian”, anul II, nr. 1 (5), ianuarie-martie 2015, p. 10-13. SJANSB, Fond Brukenthal, L 1-5, *Conscriptiie 1733*, f. 31v; N. Togan, *Istoria protopopiatului greco-catolic al Sibiului*, Cluj-Napoca, 2010, p. 96; D. Dumitran, Ana Dumitran, Fl.-A. Laslo (edit.), „... virtuti decreti tollerantiae beneficia clero Graeci restituenda ...”. *Biserica românească din Transilvania în izvoarele statistice ale anului 1767*, Alba Iulia, 2009, p. 136, 250.

[4] R. Moldovan, *Momente din trecutul comunei grănițerești Veștem. Date privitoare la parohie*, în „Cultura creștină”, anul XX, nr. 7-9, iulie-septembrie 1940, p. 420; N. Togan, *op. cit.*, p. 96-97.

[5] În documentul original „podiu”.

[6] Arhiva Bisericii Veștem (în continuare, ABV), Inv. 526: D. 4 din 21.01.1906; D. 111 din 02.03.1906, D. din 08.04.1906.

[7] R. Moldovan, *op. cit.*, în „Cultura creștină”, XX, nr. 7-8/1940, p. 430; Al. Bucur, *Veștem. Antroponimie și zoonimie*, Sibiu, 2010, p. 7, 9, 14, 19.

[8] Tablou expus pe scara ce duce în turn (podul bisericii).

[9] R. Moldovan, *Momente din trecutul comunei grănițerești Veștem. Date privitoare la parohie*, în *Cultura creștină*, XX, nr. 10-12/1940, p. 623 și 624.

[10] Al. Bucur, *Oameni importanți ai Veștemului* (în continuare, *Oameni*), Sibiu, 2022, p. 139, 143.

[11] ABV, Inv. 531: D. 34/1916, D. XII, 486 din 21.08.1916.

[12] R. Moldovan, *op. cit.*, în *Cultura creștină*, XX, nr. 7-8/1940, p. 431. Placă turnată din aluminiu, aflată inițial pe fața corului (podului) bisericii, acum expusă pe scara din lemn ce duce din pronaos, în podul bisericii și etajele turnului.

[13] Inscriptiie realizată pe peretele de sud al pronaosului, la ultima pictare a Bisericii.

[14] *Conscriptiie 1733*, mss., f. 31v; A. Bunea, *Din Istoria Românilor. Episcopul Ioan Inocențiu Klein (1728-1751)*, 1900, p. 192; R. Moldovan, *op. cit.*, p. 420.

[15] SJANSB, Fond Urbării și Conscriptiiei, nr. 4/1763/64 și 1766, f. 2v, 3r, 3v, 4r, 7r, 7v, 8v. Z. Păclișanu, *op. cit.*, p. 99; Al. Bucur, Al. Bucur, *Biserica din Veștem*, în „Rezervistul sibian”, anul II, nr. 1 (5), ianuarie-martie 2015, p. 10-13.

[16] Ioan Coman, *op. cit.*, p. 63; Al. Bucur, *Oameni*, p. 116-117.

[17] R. Moldovan, *op. cit.*, p. 425-426.

[18] *Ibidem*, p. 428; N. Togan, *op. cit.*, p. 67-68; I. Coman, *op. cit.*, p. 64.

[19] R. Moldovan, *op. cit.*, p. 420, 423; Al. Bucur, *Carte românească veche de la biserica din Veștem, aflată în colecțiile Arhiepiscopiei Sibiului* (în continuare, *Carte veche*), în „Transilvania”, s.n., XLI (CXLV), nr. 5-6/2013, p. 121-126; *Idem*, *Oameni*, p. 215-217.

[20] Al. Bucur, *Carte veche*, p. 121-126.